РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 35.078:681.518
DOI: https://doi.org/10.32782/2224-6282/171-9

Орловська Ю. В.
доктор економічних наук, професор,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5915-4261

Ларіонова К. А.
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2402-5945

Orlovska Yulia, Larionova Kateryna
Prydniprovska State Academy of Civil Engineering and Architecture

СУЧАСНІ УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ У ВІТЧИЗНЯНЕ ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено аналізу умов, що характеризують поточний стан електронної демократії як інструменту публічного управління і адміністрування на українських теренах. Розглянуто вітчизняне нормативно-правове забезпечення феномена електронної демократії, соціальні особливості регіонального використання електронної демократії у публічному управлінні, інституційний склад суб'єктів впровадження електронної демократії у публічно-управлінський простір. Проаналізовано періодизацію розвитку вітчизняної е-демократії, яка включає такі чотири періоди: період підготовчого характеру, період формування механізмів електронного уряду, період створення електронної інформаційної системи, період введення інформаційної системи в експлуатацію. Проведено ґрунтовний аналіз нормативно-правової бази означеної сфери, що дало змогу встановити поширення тематики нормативних документів із загальних питань легітимізації прозорості діяльності органів влади та зазначити, що фокус уваги нормотворця пересувається на створення правових підстав для конкретних механізмів е-демократії. Встановлено існування регіональної нерівності у справі впровадження й використання електронної демократії.

Ключові слова: *електронна демократія, публічне управління і адміністрування, нормативно-правове забезпечення, цифрова нерівність, соціально вразливе населення.*

MODERN CONDITIONS FOR INTRODUCTION OF ELECTRONIC DEMOCRACY IN DOMESTIC PUBLIC GOVERNANCE: REGIONAL ASPECT

The article is devoted to the analysis of the conditions that characterize the current state of e-democracy as a tool of public administration in Ukraine. The domestic normative and legal support of the phenomenon of e-democracy, social peculiarities of regional use of e-democracy in public administration, the institutional composition of the subjects of introduction of e-democracy in the public administration have been considered. The periodization of the development of domestic e-democracy has been analyzed, which includes 4 periods: preparatory, formation of e-government mechanisms, creation of electronic information system, and implementation of information system. A thorough analysis of the legal framework of this area of research allowed establishing the spread of regulations on general issues of legitimizing the transparency of government and note that the focus of the legislator shifts to creating a legal basis for specific mechanisms of e-democracy. The existence of regional inequality in the implementation and use of e-democracy has been established. This inequality is caused by two aspects: technological, which manifests itself in the insufficient provision of certain regions with Internet coverage, and educational, which is expressed in the lack of digital literacy in certain categories of the population. It has been stated that regulatory and legal support for the implementation of the studied tool of public administration can be positively assessed: the phenomenon of e-democracy is enshrined in the legal field, regulatory algorithms for its individual mechanisms – e-services, e-petitions, e-government are provided and more. The institutional level of the implementation of e-democracy in the domestic public administration manifests itself in the interaction of government, public, business and independent non-governmental structures, including the European level. Such a diverse institutional composition, along with the adoption of various legislative and administrative measures, testifies to the positive transformational shifts of Ukrainian society, the process of its real transition to the state of information society – a knowledge society focused on meeting the needs of citizens.

Keywords: *e-democracy, public administration, legal support, digital inequality, socially vulnerable population.*

JEL classification: *H11, M10, O38*

© Орловська Ю.В., Ларіонова К.А., 2021

Постановка проблеми. Третє тисячоліття характеризується кардинальними змінами, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя в усьому світі. Внаслідок цього практика публічного управління сьогодні стикається зі значним звуженням обсягу безпосередньо державного та зростанням значення регіонального управління, з переносом акцентів у публічно-адміністративній діяльності із примусової на сервісну складову частину як головного управлінського завдання зі зростанням участі громадянського суспільства у прийнятті управлінських рішень. Подібні трансформації обов'язково приводять до зміни наявних публічно-управлінських інститутів або появи нових. В умовах інформаційного суспільства таким інституційним новоутворенням виступає електронна демократія, за допомогою якої органи управління, як очікується, ставатимуть більш відкритими та чутливими до проблем населення, а середньостатистичний громадянин зможе швидше та з меншими ресурсними затратами донести свої побажання та вимоги до органів управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досить короткий вік існування електронної демократії як інструменту публічного управління не дає можливості дійти однозначного висновку щодо її результативності чи навпаки, що додатково доводить необхідність регулярного наукового моніторингу стану електронної демократії в нашій державі. Це, на наш погляд, дає змогу визнати проблематику публічно-управлінського інституту електронної демократії дуже актуальною для вітчизняної науки публічного управління та адміністрування. Висловлене підтверджується наявністю вагомої кількості публікацій із зазначеної тематики. Серед них можна виокремити праці Н.В. Грицяк, А.В. Мєзєнцева, А.М. Митко, С.Г. Соловйова. При цьому автори здебільшого розглядають загальнотеоретичні питання або роль електронної демократії в управлінні державою; регіональний аспект використання цього інструменту публічного управління залишається за межами наукової уваги.

Мета статті полягає в аналізі правових, соціальних та інституційних умов впровадження електронної демократії як інструменту публічного управління та адміністрування в регіонах України.

Виклад основного матеріалу. Загалом процес становлення електронної демократії в Україні має досить нетривалу історію. Наприклад, дослідники Н.В. Грицяк і С.Г. Соловйов датують його початок 2000 роком та пропонують таку періодизацію розвитку вітчизняної е-демократії:

1) 2000–2001 роки – перший етап підготовчого характеру, коли визначалися найбільш загальні аспекти використання сучасних ІКТ, формувалося необхідне підґрунтя для подальших дій держави в цьому напрямі;

2) 2002–2003 роки – формування механізмів електронного уряду в Україні й накопичення нормативно-правової бази використання електронних засобів у процесах публічного управління, створення урядового порталу та власних вебсайтів органів державної влади та місцевого самоврядування;

3) 2003–2013 роки – створення електронної інформаційної системи «Електронний уряд» для забезпечення інформаційної взаємодії органів виконавчої влади між собою і з громадянами; розроблення та впровадження ефективного механізму комунікації між органами виконавчої влади та інститутами громадянського суспільства;

4) з 2013 року спостерігається поточний етап розвитку електронної демократії, що характеризується введенням в експлуатацію Державної інформаційної системи електронних звернень громадян та практичною реалізацією багатьох адміністративних послуг у електронному вигляді [1, с. 10–11].

Аналізуючи запропоновану періодизацію, зазначимо, що вважаємо цілком логічною пропозицію розглядати процес становлення електронної демократії саме крізь призму нормативного закріплення цього феномена та його окремих складових частин, адже електронна демократія як реальне явище виникає в публічному управлінні лише тоді, коли для цього наявне відповідне правове підґрунтя, але, безумовно віддаючи належне авторам періодизації в аспекті проведеної роботи щодо аналізу нормативно-правової складової частини втілення електронної демократії в українському просторі публічного управління, водночас не можемо не зробити деяких зауважень щодо логічності відмежування окремих етапів.

По-перше, незрозуміло, навіщо взагалі виокремлювати перший підготовчий етап (2000–2001 роки), якщо його внесок стосується лише «формування необхідного підґрунтя для подальших дій держави», а деталі цього підґрунтя навіть не конкретизовані. Доцільніше, на нашу думку, в такому разі починати історичний відлік становлення з 1998 року, коли було схвалено перший нормативно-правовий акт, що оголосив використання інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності органів публічної влади, а саме Закон України «Про Національну програму інформатизації» [2].

По-друге, досить дискусійним вважаємо сам поділ становлення на етапи; з наведеного змісту конкретних періодів не можна винести чіткого уявлення, що таке особливе, визначальне для становлення електронної демократії в управлінському просторі відбулося в той чи інший час. На нашу думку – і це, безумовно, лише пропозиція, запрошення до подальших дискусій, – в історії вітчизняної електронної демократії доцільно виокремити лише два періоди, а саме підготовчий (з 1998 по 2015 роки) та період запровадження, тобто поточний етап (з 2015 року), бо саме в цей час спостерігається значний приріст нормативно-правової бази в досліджуваній сфері, відповідно, на цих правових засадах відбувається жвавий розвиток інформаційно-технологічного забезпечення процесів публічного управління, набувають широкого використання окремі механізми електронної демократії (е-голосування, е-петиції, е-послуги тощо).

Навіть поверхневий огляд нормативно-правових джерел на офіційному сайті Верховної Ради України дає змогу встановити, що за весь період до 2015 року, тобто 17 років, було ухвалено 9 нормативно-правових документів з тематики використання інформаційно-комунікативних технологій у публічному управлінні. За шість наступних років кількість таких актів стала удвічі більшою, тобто за менший часовий відрізок було ухвалено 18 актів. Значно поширилась тематика нормативних документів: із загальних питань легітимізації прозорості діяльності органів влади фокус уваги нормотворця пересувається на створення правових підстав для конкретних механізмів е-демократії.

Серед іншого слід згадати, що Концепція розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації містить перше офіційне визначення електронної демократії як форми суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоврядування шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій у демократичних процесах, що дає змогу посилити участь, ініціативність та залучення громадян на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях до публічного життя; поліпшити прозорість процесу прийняття рішень, а також підзвітність демократичних інститутів; поліпшити зворотну реакцію суб'єктів владних повноважень на звернення громадян; сприяти публічним дискусіям та привертати увагу громадян до процесу прийняття рішень [3]. Цим визначенням фактично феномен електронної демократії визнається чинним в українському нормативно-правовому полі.

Аналіз наведеної правової бази дає змогу визнати, що сьогодні багато інструментів електронної демократії в Україні легітимізовані, мають нормативні важелі застосування. Отже, до таких належать електронне урядування, електронні петиції, електронне посередництво, інформаційні вебпортали органів публічної влади. Водночас такий важливий електронний інструмент управління, як електронне голосування (зокрема, електронні вибори, електронний референдум), сьогодні не має відповідного нормативно-правового забезпечення; цей аспект ми вважаємо серйозним недоліком.

Те саме можна зазначити стосовно виборів та локального референдуму, адже відсутній законодавчо прописаний механізм їх електронного проведення. Щодо місцевих референдумів протягом останніх років спостерігається незрозуміла ситуація, адже ще у листопаді 2012 року парламент ухвалив закон, що регулював виключно всеукраїнський референдум, нехтуючи місцевими. За вісім років так і не було прийнято нового закону, який би регламентував проведення таких референдумів, тоді як Конституція України у статті 38 передбачає інститут місцевого референдуму як конституційне право на участь в управлінні державними справами. Більш того, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає рішення, які можуть бути ухвалені виключно на місцевому референдумі, такі як наділення міських рад правами щодо управління майном і фінансовими ресурсами, які є у власності територіальних громад районів у містах; дострокове припинення повноважень місцевих голів або рад [4], тобто Конституцією закріплено факт існування, Законом України – обсяг призначення, а ось головного – законної процедури проведення – законодавець виборцям так і не надав; про електронний варіант проведення у зв'язку з цим навіть не йдеться.

Певним зрушенням ситуації стосовно легітимізації електронного голосування у позитивний бік можна вважати прийнятий 26 січня 2021 року Закон України «Про всеукраїнський референдум», пункт 2 статті 6 якого затверджує, що «виборець реалізує своє право голосу шляхом подання бюлетеня на паперовому носії або шляхом електронного голосування в порядку, визначеному законом» [5]. Зазначений нормативний акт не містить визначення та деталей електронного голосування, проте вперше згадує його як альтернативний варіант традиційному голосуванню.

Безумовно, електронне голосування як елемент електронної демократії має як позитивні риси, так і очевидні недоліки. Проте, враховуючи потенційно широкий спектр його застосування в цифровізованому публічному управлінні, можемо впевнено говорити про необхідність нормативно-правового закріплення його визначення та процедури проведення на рівні закону.

Розглянувши досягнення та недоліки нормативно-правового забезпечення електронної демократії у вітчизняному просторі публічного управління, пропонуємо перейти до аналізу соціальних умов використання електронної демократії в окремих регіонах. Тут маємо передусім визнати існування регіональної нерівності у справі впровадження й використання цього публічно-управлінського інструменту.

Загалом проблему цифрової нерівності фахівці визнають вкрай актуальною для нашої держави. Результати дослідження «Ефект пандемії: подолання цифрової нерівності в Україні та Білорусі» дають змогу стверджувати, що на початку карантину (квітень 2020 року) приблизно 70% території України було охоплено інтернет-покриттям (при цьому лише 30% з цього складали невеликі міста та села). Водночас, за даними «Інтернет-асоціації України», тільки 65% українців мають вдома Інтернет.

За оцінками експертів Інституту інноваційного управління "Digital Communication Network" та "Baltic Internet Policy Initiative" (Білорусь), не всі українці можуть дозволити собі покупку технічного засобу для доступу до Інтернету. Так, 15,7% українців не мають смартфону, 51% – комп'ютеру, 49% – ноутбуку. Відповідно, рівень цифрової грамотності також низький. За даними Міністерства цифрової трансформації, 15,1% мешканців України не мають цифрових навичок, а 37,9% визначили свій рівень цифрової грамотності як нижчий за середній, тобто 53% мешканців України не впевнені у власних цифрових навичках [6].

Якщо зосередитися на причинах розриву між регіонами в аспекті цифрової грамотності, то слід виділити дві основні, такі як місце проживання (місто або село) та вікові характеристики особи. На жаль, сьогодні ситуація складається таким чином, що у молодого мешканця міста можливості взяти участь у публічному управлінні завдяки інформаційно-комунікативним системам набагато вищі, ніж у пенсіонера, що мешкає в селі.

Спершу охарактеризуємо цифрову нерівність за показником розселення. Ситуація з оснащенням Інтернетом міст, навіть невеликих, може бути визнана достатньо доброю. Більш як 1 тис. населених пунктів, у яких мешкають близько 26 млн. населення, вже підключені до широкосмугового доступу до Інтернету, в результаті чого можливість користуватися всесвітньою мережею є у 98% мешканців українських міст.

Інший стан речей спостерігається в сільській місцевості. Сьогодні широкосмуговий доступ до Інтернету мають трохи більше 4 тис. сіл, у яких мешкають 6,5 млн. осіб. Це досить великі села з кількістю населення більшою за 1 тис. осіб; туди із задоволенням ідуть інтернет-провайдери, бо там їхньому бізнесу є де розвиватися, це корисно з комерційної точки зору, адже кількість абонентів сприяє окупності інвестицій. Наба-

гато складніше ситуація виглядає у селах з меншою кількістю населення; операторам зв'язку з огляду на зрозумілі причини вони не настільки цікаві. Таких сіл в Україні налічується 21,7 тис., мешкає в них 8,3 млн. населення, або 56% від усього сільського населення. Фіксованого Інтернету там взагалі немає, і ситуація кардинально не змінюється [7].

Рівень доступності широкосмугового доступу до Інтернету в Україні сильно різниться у великих містах та сільській місцевості. Так, 28% загальної кількості абонентів проживають у Києві, на решту країни, окрім Київської, Дніпропетровської, Донецької, Одеської, Львівської та Харківської областей, припадає менше 40% користувачів. При цьому лише 4 000 сіл із майже 26 000 мають хоча б одного інтернет-провайдера [8, с. 92].

В аспекті регіональної цифрової нерівності це дає нам змогу припустити, що ті регіони, де спостерігається більша кількість сільського населення, більшою мірою здатні відчувати недостатність технічного оснащення для діджиталізації відносин публічної влади з громадськістю. Це такі області України, як Закарпатська (у 2020 році мешкало 466 138 осіб міського населення та 790 664 сільського), Тернопільська (473 694 та 572 185 відповідно), Чернівецька (390 719 та 513 655), Івано-Франківська (606 950 та 766 302), Рівненська (549 618 та 607 683), Волинська (540 679 та 494 652) [9, с. 8–9].

З іншого боку, маємо великі міста – Київ і так звані квазістолиці, тобто міста з найбільшою кількістю населення, близькою до мільйону, де зосереджені виробничі центри, освітні, медичні та культурні установи, – де, зрозуміло, доступність Інтернету буде майже стовідсотковою. Так, Київ (2 950 819 міського населення) та Київська область (1 097 273 осіб міського населення та 670 667 сільського), Дніпропетровська (2 690 517 та 515 960 відповідно), Донецька (3 783 363 та 382 538), Харківська (2 168 353 та 507 245), Львівська (1 537 677 та 984 344), Одеська (1 595 493 та 784 815) та Луганська (1 872 013 та 279 820) області є провідними в аспекті впровадження електронної демократії регіонами [9, с. 8–9].

Інший демографічний чинник, що значною мірою впливає на рівень цифрової грамотності населення конкретного регіону, – це вік. Особи похилого віку в нашій країні є групою з найменшим рівнем комп'ютерної грамотності та технічної забезпеченості комунікативними засобами, притому, що Україна, як відомо, входить у тридцятку країн із найстарішим населенням у світі (за даними Пенсійного фонду, на початок 2020 року в Україні мешкало 11,3 мільйонів пенсіонерів) [10]. Це ми також вважаємо проблемою, що належить до спектру тих, які мають вирішуватися органами публічного управління, адже соціальний захист населення, особливо таких вразливих соціальних груп, як пенсіонери, входить до кола пріоритетних завдань публічного управління та адміністрування.

Для розв'язання цієї проблеми вже вироблено декілька управлінських інструментів. Для нас особливо цікавим уявляється те, що розроблення цих інструментів відбулося саме на регіональному рівні, а вжиття вже набуло державного масштабу. Маємо на увазі громадянський проєкт «ІТ-бабусі», що зародився в Одеській області, а нині розрісся у всеукраїнський інформаційно-освітній портал, присвячений цифровій освіті людей похилого віку [11].

Інший проєкт, що також реалізується на рівні окремих регіонів, – це так званий університет третього віку, що є безкоштовним навчальним закладом для пенсіонерів. Щоправда, інформаційна освіта безпосередньо не є метою цього проєкту; це лише один із освітніх напрямів закладу. Сьогодні такі університети за сприяння міської влади організовані в Києві, Дніпрі, Львові, Полтаві тощо.

Однак – і це, на нашу думку, дуже важливо – усі зазначені ініціативи насправді не скорочують, а лише поглиблюють цифрову нерівність між регіонами України. Долучитися до проєкту «ІТ-бабусі» можуть лише ті пенсіонери, в яких є доступ до Інтернету, а якщо подивитися на географію «університетів третього віку», то стає зрозуміло, що вони працюють у тих регіонах, які характеризуються високим або найвищим рівнем цифровізації, тоді як регіони, що відстають від лідерів, як і раніше, не мають дієвих інструментів для підвищення комп'ютерної грамотності населення.

Більш того, проблеми цифрової нерівності через вік та цифрової нерівності через розселення накладаються одна на одну, створюючи складний комплексний проблемний вузол. За даними представництва Міжнародної організації міграції в Україні, у внутрішніх переміщеннях (які, до речі, в 10 разів перевищують за обсягом міграцію з України до інших країн) переважають переміщення до міст із сільської місцевості. Цілком очікувано, що переселяється переважно молодь, відповідно, спостерігається тенденція старіння сільського населення [9, с. 7]. Таким чином, у результаті цього люди похилого віку не мають ані знань про користування Інтернетом, ані технічного доступу до нього, головне, не можуть виправити ситуацію, бо доступу до знань у них також немає.

Вихід із цієї патової ситуації може бути лише одним: подолання цифрового розриву, надання сільським мешканцям вільного доступу до всіх цифрових благ цивілізації, які мають мешканці міста. Однак це багатогранна проблема, що включає соціальні, економічні, демографічні та культурні чинники. За словами голови Комітету Верховної Ради України з питань інформатизації та зв'язку О.І. Данченка, проєкт подолання цифрової нерівності має бути комплексним. Так, слід надати людям доступ до мережі, крім того, потрібно, щоб їх навчили жити у цифровому світі та працювати з інформаційно-комунікаційними засобами, інтегрували у світ технологій. Окрім технологічних, тут потрібні людські ресурси, адже навчати користуватися технологіями людей, які не знайомі з технологіями, мають лише інші люди [12].

Таким чином, поширення електронної демократії як інструменту публічного управління на рівні окремих регіонів сьогодні стикається з двома аспектами, що зумовлюють цифрову нерівність, а саме технологічним, що виявляє себе в недостатньому забезпеченні окремих регіонів інтернет-покриттям, та освітнім, що виражається у відсутності цифрової грамотності в окремих категорій населення.

До пошуків шляхів подолання першої проблеми були підключені співробітники Комітету з питань цифрової трансформації, експерти Офісу ефективного регулювання (BRDO) та зацікавлені бізнес-структури.

Ними було розроблено законопроєкт про телекомунікації, який передбачав, що держава визначить території, де відсутній доступ до Інтернету, зокрема через те, що надання послуг там є економічно невигідним для операторів. У таких випадках передбачено можливість розгортання мереж електронних комунікацій завдяки наданню постачальникам безкоштовного доступу до інфраструктури державної та комунальної власності і, відповідно, здешевленню будівництва мереж. Повна інформація щодо реального покриття України широкосмуговим доступом до мережі Інтернет має дати змогу поступово забезпечити доступ споживачам до універсальних послуг на всій території країни у найбільш ефективний спосіб [13].

Результатом цієї сумісної праці стало розроблення Закону України «Про електронні комунікації», стаття 101 якого «Забезпечення доступності універсальних електронних комунікаційних послуг» встановлює умови та порядок подолання цифрової нерівності в соціальному та географічному аспектах. У першому випадку для соціально вразливих груп населення, яким послуги інтернет-зв'язку недоступні через високу ціну, передбачено цільову адресну соціальну допомогу; у другому випадку встановлено порядок компенсації державою частини витрат від розгортання електронних комунікаційних мереж для забезпечення доступу до універсальних електронних комунікаційних послуг для постачальників електронних комунікаційних послуг. Набуття цим Законом чинності датовано 1 січня 2022 року [14]. Вважаємо, що це важливий крок на шляху впровадження електронної демократії до публічного управління в Україні, адже демократія перш за все означає можливість кожного незалежно від місця проживання, віку та наявності спеціальних навичок брати участь у публічному управлінні.

Суттєву підтримку впровадженню елементів електронної демократії в публічне управління регіонального рівня в Україні надає проєкт «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (Програма EGAP), який реалізується Фондом «Східна Європа» та Фондом "Innovabridge" у партнерстві з Міністерством цифрової трансформації України. Програма впроваджується за підтримки Швейцарії, що надається через Швейцарську агенцію розвитку та співробітництва (SDC). Цільовими регіонами є Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Луганська та Одеська області. Тривалість програми заплановано на 2015–2023 роки.

Програма передбачає розвиток електронної демократії як у регіонах України, так і на рівні окремих громад. Серед елементів електронної демократії особливу увагу приділено електронному урядуванню в аспекті надання публічних послуг електронних шляхом. Мета Програми полягає в тому, щоби зробити ці послуги зручними, якісними та прозорими, надати громадянам можливість підвищувати якість життя у своїх громадах, органам публічної влади – можливість оптимізувати свої робочі процеси та зекономити час, а суспільству загалом – мінімізувати корупційні ризики та мати більш ефективне підзвітне врядування. На думку розробників програми, зробити адміністративні послуги простими та доступними кожному громадянину можна шляхом ототожнення статусу міського та сільського населення, тобто сприяє соціальній справедливості як принципу управління. Потенційно це вирівнювання статусу стосуватиметься не лише адміністративних послуг, але й інших важливих сфер, а саме освіти, безпеки, можливості впливу на ухвалення рішень, можливості отримання інформації про видатки місцевого бюджету, а також впливати на розподіл коштів платників податків [15].

Висновки. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що загалом сучасний стан впровадження електронної демократії у публічне управління і адміністрування регіонального рівня в Україні може бути охарактеризований досить позитивно. Передусім слід позитивно оцінити нормативно-правове забезпечення реалізації досліджуваного інструменту публічного управління, адже явище електронної демократії закріплено у правовому полі, надано нормативні алгоритми його окремих механізмів, таких як е-послуги, е-петиції, е-уряд. Наявність певних прогалин у цьому аспекті може бути вирішена зусиллями законодавця найближчим часом.

Високої оцінки заслуговує активна діяльність у справі впровадження електронної демократії у публічне управління й адміністрування регіонального рівня. Головною соціальною проблемою на цьому шляху виступає цифрова нерівність, що виявляється в нерівних умовах і темпах цього впровадження в різних регіонах. Цю цифрову нерівність зумовлюють два аспекти, такі як технологічний, що виявляється в недостатньому забезпеченні окремих регіонів інтернет-покриттям, та освітній, що виражається у відсутності цифрової грамотності в окремих категорій населення. Для вирішення зазначених недоліків вживаються законодавчі (Закон України «Про електронні комунікації») та управлінські (проєкт «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади») заходи.

Інституційний зріз втілення е-демократії у вітчизняне публічне управління виявляється у взаємодії влади, громадськості, бізнес-структур та незалежних неурядових структур, у тому числі європейського рівня. Такий різноплановий інституційний склад разом із вжиттям різних законодавчих та управлінських заходів свідчить, на нашу думку, про позитивні трансформаційні зрушення українського соціуму, процес його дійсного переходу до стану інформаційного суспільства, тобто суспільства знань, орієнтованого на задоволення потреб громадян.

Список використаних джерел:

1. Грицяк Н.В., Соловйов С.Г. Електронна демократія : навчальний посібник. Київ : НАДУ, 2015. 66 с.

2. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР. Верховна Рада України. *Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 05.08.2021).

3. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2007 року № 797-2017-р. Верховна Рада України. *Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text (дата звернення: 05.08.2021).

4. Гартвіг Д.В. Місцевий референдум: народовладдя, з якого варто починати. *Реанімаційний пакет реформ.* URL: https://rpr.org.ua/news/mistsevyy-referendum-narodovladdia-z-iakoho-varto-pochynaty (дата звернення: 05.08.2021).

5. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 26 січня 2021 року № 1135-IX. Верховна Рада України. *Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text (дата звернення: 05.08.2021).

6. Чадюк М.В. Як Україна готова до діджиталізації: дані останніх досліджень. *День.* 28 травня 2020 року. URL: http://day.kyiv.ua/ru/article/obshchestvo/cifrovoe-neravenstvo (дата звернення: 05.08.2021).

7. Преодоление цифрового разрыва: рецепт от Укртелекома. *Delo.ua : новостной портал Украины.* 15 мая 2018 года. URL: https://delo.ua/business/preodolenie-cifrovogo-razryva-recept-ot-ukrtelekoma-342527 (дата звернення: 05.08.2021).

8. Миськевич Т.О. Цифрова нерівність у сучасному суспільстві: український вимір світових тенденцій. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук.* 2019. № 3. С. 87–107.

9. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2020 року : статистичний збірник. Київ, 2020. 82 с.

10. Переведіть вашу бабусю онлайн. Українська правда. 13 липня 2020 року. URL: http://itbabushka.com.ua/?p=1978 (дата звернення: 07.08.2021).

11. IT-бабусі : Всеукраїнський союз активного довголіття. URL: http://itbabushka.com.ua (дата звернення: 07.08.2021).

12. Глущенко А.М. Разрыв цифрового неравенства. *Mediasat : информационно-аналитическое интернет-издание.* 18 марта 2020 года. URL: https://mediasat.info/2018/03/02/razryv-cifrovogo-neravenstva-ukr (дата звернення: 07.08.2021).

13. Нове законодавство для телекомунікацій: захист прав споживачів, прозорі правила для операторів та інтеграція з ЄС. *BRDO : Офіс ефективного регулювання.* 6 лютого 2020 року. URL: https://brdo.com.ua/news/nove-zakonodavstvo-dlya-telekomunikatsij-zahyst-prav-spozhyvachiv-prozori-pravyla-dlya-operatoriv-ta-integratsiya-z-yes (дата звернення: 07.08.2021).

14. Про електронні комунікації : Закон України № 1089-IX (набирає чинності). Верховна Рада України. *Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text (дата звернення: 07.08.2021).

15. Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади : *Програма EGAP.* URL: https://egap.in.ua (дата звернення: 07.08.2021).

References:

1. Hrytsiak N.V., Soloviov S.H. (2015) Elektronna demokratiia: navchalnyi posibnyk [E-democracy: textbook]. Kyiv: NADU.

2. Verkhovna Rada Ukrainy (1998) Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii : Zakon Ukrainy vid 04.02.1998 № 74/98 VR [About the National Informatization Program: The Law of Ukraine of 04.02.1998 No 74/98]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text (accessed 05 August 2021).

3. Kabinet Ministriv Ukrainy (2007) Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku elektronnoi demokratii v Ukraini ta planu zakhodiv shchodo yii realizatsii : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08.11.2007 № 797-2017-r. [On approval of the Concept for the Development of E-Democracy in Ukraine and the Action Plan for its implementation: The Ordinance of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 797-2017 of 08.11.2007]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text (accessed 05 August 2021).

4. Hartvih D.V. Mistsevyi referendum: narodovladdia, z yakoho varto pochynaty [Local referendum: democracy, which is to begin with]. *Reanimation package of reforms.* Available at: https://rpr.org.ua/news/mistsevyy-referendum-narodovladdia-z-iakoho-varto-pochynaty (accessed 05 August 2021).

5. Verkhovna Rada Ukrainy (2021) Pro vseukrainskyi referendum: Zakon Ukrainy vid 26.01.2021 № 1135-IX [About National Ukrainian referendum: The Law of Ukraine of 26.01.2021 No 1135-IX]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text (accessed 05 August 2021).

6. Chadiuk M.V. (2020) Yak Ukraina hotova do dydzhytalizatsii: dani ostannikh doslidzhen [How Ukraine is ready for digitalization: data from recent research]. *Day: newspaper.* May 28. Available at: http://day.kyiv.ua/ru/article/obshchestvo/cifrovoe-neravenstvo (accessed 05 August 2021).

7. Delo.ua : novostnoy portal Ukrainy (2018) Preodoleniye tsifrovogo razryva: retsept ot Ukrtelekoma [Overcoming of digital break : recipe from Ukrtelecom]. May 15. Available at: https://delo.ua/business/preodolenie-cifrovogo-razryva-recept-ot-ukrtelekoma-342527 (accessed 05 August 2021).

8. Myskevych T.O. (2019) Tsyfrova nerivnist u suchasnomu suspilstvi: ukrainskyi vymir svitovykh tendentsii [Digital inequality in modern society: Ukrainian dimension of world trends]. *Ukrainian Journal of Library Studies and Information Sciences,* no. 3, pp. 87–107.

9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020) Chyselnist naiavnoho naselennia Ukrainy na 1 sichnia 2020 roku [The population of Ukraine as of January 1, 2020]. Kyiv.

10. Ukrainian Pravda: All-Ukrainian newspaper (2020) Perevedit vashu babusiu onlain [Take your grandmother online]. July 13. Available at: http://itbabushka.com.ua/?p=1978 (accessed 07 August 2021).

11. IT-babusi : Vseukrainskyi soiuz aktyvnoho dovholittia [IT grandmothers : All-Ukrainian Union of Active Longevity]. Available at: http://itbabushka.com.ua (accessed 07 August 2021).

12. Glushchenko A.M. (2020) Razryv tsifrovogo neravenstva [Break of digital inequality]. *Mediasat: the research and information internet publishing.* March 18. Available at: https://mediasat.info/2018/03/02/razryv-cifrovogo-neravenstva-ukr (accessed 07 August 2021).

13. BRDO: Office of Effective Regulation (2020). Nove zakonodavstvo dlia telekomunikatsii: zakhyst prav spozhyvachiv, prozori pravyla dlia operatoriv ta intehratsiia z wEU [New legislation for telecommunications: consumer protection, transparent rules for operators and integration with the EU]. February 6. Available at: https://brdo.com.ua/news/nove-zakonodavstvo-dlya-telekomunikatsij-zahyst-prav-spozhyvachiv-prozori-pravyla-dlya-operatoriv-ta-integratsiya-z-yes (accessed 07 August 2021).

14. Verkhovna Rada Ukrainy (2021). Pro elektronni komunikatsii: Zakon Ukrainy № 1089-IX [About Electronic Communications: The Law of Ukraine No. 1089-IX]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text (accessed 07 August 2021).

15. Elektronne uriaduvannia zadlia pidzvitnosti vlady ta uchasti hromady: Prohrama EGAP [E-governance for accountability of government and community participation: EGAP Programme]. Available at: https://egap.in.ua (accessed 07 August 2021).